

Nəsiman YAQUBLU

1 məqalə

Qeyd edim ki, 70 ilə yaxın müddətdə sovet rejimində yaşamaq məcburiyyətində qalsaq da, bu quruluşdan narazılıq yalnız insanlarımızın gizli danışdıqlarında deyil, ədəbiyyat və sənət nümunələrində də əksini tapırdı. Azərbaycan ədəbiyyatının tanınmış şair və yazıçılarının sovet dövründəki bəzi yazılan ciddi araşdırılarsa, orada ciddi narazılıq möqamları tapmaq mümkündür. Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələri olan C.Cabbarlının,

İl.Cavidin, O.Cavadın, M.Müşfiqin və digərlərinin yaradıcılığında sosializm quruluşundan narazılıq fikirləri az deyildir. Bu, eyni zamanda rossamılıqda, kinoda, musiqidə və digər sahələrdə də özünü göstərir. Sonrakı illərdə də yazıçı və şairlərimiz əks sovet ruhunda olan yaradıcılıqlarını davam etdirdilər.

Təbii ki, belə əsərlərin nəşr edilməsi çox zaman mümkün olmasa da, insanların yaddaşında yaşayır və çox məşhurluq qazanırdı. Belə yaradıcı insanların isə yaşayışı daim təqiblərə altında qalırdı. Bu insanlar çox zaman həbs edilir, azadlıqdan məhrum olurdu. Eyni zamanda bu yaradıcı insanlar gizli və qorxulu da olsa dövrədən, rejimədən, mövcud sovet qaydalarından narazı məzmunları yazırdılar. Həmin insanlardan bəziləri haqqında məlumatı və onların yaradıcılığında nümunələri oxuculara təqdim edirəm.

10 ilədək sovet həbsxanalarında əzablar çəkən, legioner həyatı yaşamış, stalinizmə etiraz şeirləri yazmış şair Məzahir Daşqın (Borsunlu) (1909-1979)

Sənin yaratdığın qanlı səltənət
Firona, Çingizə qazandı rəhmət.
Hani Lenin yolu, hani ədalət?
Calladısən səadətini, a zalım!

Ağzına od basdın haqq dəyənlərin,
Düşünən başları basdırdın dərin.
Əfsanə sayılan tanrı məşəlin
Sonun görmək deyil çətin, a zalım!

(1946-cı ildə yazılmış
"A zalım" şeirindən)

1955-ci ildə M.Daşqın həbsxanada olarkən "Fələk" şeirində də Stalin və ətrafındakı qatilləri tənqid edərək yazırdı:

Nə qədər bir dələduz varsa, yığıb dastələdin,
Özün tamada oldun, onları da məst elədin.
Alimi, söz qanani, ey zalım şikəst elədin,
Axıra şair qaldı, Daşqına da qəsd elədin.
Sənə nifrət eləyir, yaxşı da, həm pis də, fələk.

Azərbaycan ədəbiyyatı: sovet rejimindən narazı şairlər

1938-ci ildə atası həbs edilən Məzahir gənc yaşlarından sovet rejiminin qəddarlığı ilə üzləşir. Bir müddət gizli yaşayır. 6 aya qədər Tbilisidə, Orconikidze şəhərlərində yaşayıb, Gəncəyə qayıtmağa məcbur olur (şair Somud Vurğunun köməyi ilə).

1941-ci ildə Böyük Vətən müharibəsi başladıqda ordu sıralarında İrana, oradan isə almanlarla savaşa cəbhəsinə göndərilir. Burada almanlara əsir düşən Məzahir Daşqın legioner həyatı yaşayır, Azərbaycan legionerlərinin qəzeti olan "Azərbaycan" qəzetində (redaktoru Məcid Musazadə (Qaralana) idi) şeirlər çap etdirir.

1946-cı ildə Vətənə qayıdır və Mingoçevirdə həbs edilir. "Vətən xaini", "legioner" damğası ilə 10 il müddətində həbs qərarı verib uzaq Sibiri göndərilir.

Məzahir 10 il həbsdə yatdıqdan sonra 1956-cı ilin 23 iyulunda həbsdən azad edilir.

M.Daşqın 1979-cu il oktyabrın 31-də vəfat etmiş, Törtər rayonunun Borsunlu kəndində dəfn edilmiş.

Aşıq Mikayıl Azaflının (1924-1990) həbsi

Məşhur el aşığı, Tovuz rayonundan olan Mikayıl Azaflı el şənliklərində sovet rejimindən narazılıq ifadə edən fikirlər söyləyirdi. Qorxu bilməyən aşıq məclislərin birində "Ağ şalvarda qara yamaq, kommunizm gedirik biz" mısraları ilə başlayan şeiri oxuduğuna görə Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin qara siyahısına düşmüş və həbs edilmişdi. Doğrudur, onun həbsi səbəbində "Oğurluqda və evində silah saxlamaqda təqsirli bilinib" göstərilərsə də, sonotkar dörd il (1961-1964) azadlıqdan məhrum edildi. Əslində, aşığı həm də başqalarını da təzyiqlə saxlamaq üçün həbs etmişdilər. Aşığın özü isə tutulmaq səbəbini belə izah edirdi:

Ədalət, həqiqət carçısı oldum,
Töküldü üstümə günah, amandı.

Aşıq Azaflının yaşadığı sovet rejimi isə "ədalət, həqiqət" carçılarını sevmirdi. Aşıq zindanda olduğu zaman "O mənəm", "Bənzər", "Deyəmmərəm", "Sən demə", "Döndü körpələrin qana yaşları" kimi məşhur qoşmalar yazdı. Sonradan onun "Zindandan məktublar" adlı kitabı da çap edildi.

Aşıq Mikayıl Azaflının dövrə, cəmiyyətə etirazlarından

Tarix, zaman, əldə "Quran"
Dedi yalan, vurdun nalan.
Hansı dövrə verdi meydan
Ədalət, həqiqət?

(“Dostum şair “Kəmsavad”)

Məni siz qurtarın şər qəfəsindən,
Qəzayı-qədərin qəm nəfəsindən.
Vəcdən əzabından, dəhşət səsinədən,
Ağardı saclarım qar oldu, hakim.

İttihamçı deyər, tələblər keçər,
Haqqı, ədaləti hakimlər seçər.
Adil insaf eylər, zalım qan içər,
Böhtan həyatuma mar oldu, hakim.

(“Hakim” şeiri)

Olmuşam həqiqət, vicdan xəstəsi,
Hər yerdə doğrunun batıxdı səsi.
Dəydir qəlbimə dövrən tənəsi -
Qaçam sərhədlərdən keçəm, keçilmir.

(“İçilmir” şeiri)

Ögər istəyirsən salamat olmaq,
Qılınca qanlıdı - zamanın demə.
Dövrün adətidir şər, hiylə qurmaq,
Yamandan yamandı, divandan demə.

(“Demə” şeiri)

Vicdanlı əsirdi vicdansızlara,
Zamanə dəm verir o qansızlara.
İmanı satırlar imansızlara,
Sitəmkur alından, nədən alından.

(“Əlindən” şeiri)

İdris Alakollunun satirik şeirləri

Aşıq İdris Alakollu Tovuz mahalında 1936-cı ildə dünyaya gəlmiş. Tanınmış aşıq Mikayıl Azaflının şagirdi olmuş. Onu ən çox məşhurlaşdıran isə sovet dövründə yazdığı satirik şeirləri olmuş. Aşığın "Səs veririk" şeiri dövrün acı reallığını öyrənmək baxımından çox əhəmiyyətlidir.

Səs veririk

Hər salıb ormanlara,
Hər cəhətə səs veririk.
Talan çəkib xırmanlara,
Bərəkətə səs veririk.

Ac gələni doyurmağa,
Dərimizi soydurmağa.
Evi viran qoydurmağa,
Xəyanətə səs veririk.

Keçən günü ana-ana,
Dinimizi dana-dana.
Cəhənnəmədə yana-yana,
Biz cənnətə səs veririk.

Sarı yağnan yağlayırıq,
Sarımsaqla dağlayırıq.
Gül-gül ağlayırıq,
Bu vəhdətə səs veririk.

Quyu qazıb salladıyıq,
Yazı yazıb qolladıyıq.
Qardaş olsun, aldadırıq,
Sədaqətə səs veririk.

Nə olubdur bu millətə,
Gündə düşür bir zillətə.
Nə insafa, nə mürvətə,
Nə qeyrətə səs veririk.

Alakollu İdris, haqdan.
Bəla enib neçə vaxtdan.
Adil şahı salıb taxtdan,
Səltənətə səs veririk.

Kəlbəcərli şair Sücaət:

Baxmaz üroyimin qanınnan yazsam,
Ağlayan gəncliyin alınınnan yazsam.
Ögər bu qaydadan-qanınnan yazsam,
Sücaət, güllələr hökumət səni.

Şair Bəhmən Vətənoğlu:

Az ibadət eylə, ağı kom insan,
İxtiyar bir yaltaq dil olandadır.
Hec görmüsən, düz danışan baş ola,
Ədalət - cibində pul olandadır.

Gəncəli el şairi Məhəmməd "Kəmsavad"ın sovet rejimini tənqid edən şeirləri

Sovet rejimindən narazılıq ifadə edən, məşhur şeirlər müəllifi kimi tanınan gəncəli el şairi Məhəmməd (əsl adı Məhəmməd İbrahimovdur) 1915-ci ildə Yevlax rayonunun Qojorlur kəndində anadan olmuş. 1981-ci ildə Gəncədə maşınla vurularaq öldürülmüş. Məzarı Gəncə İmamzadə məzarlığındadır. Üç dəfə həbs edilmiş. "Dəli Kür" filmində Cahandar ağa rolunu oynayan Ələddin Abbasovun xalası oğludur. Şeirlərini "Kəmsavad" toxələssü ilə yazmış.

Şair Məhəmmədin sovet rejimi əleyhinə çox kəskin şeirləri olmuş. O, Gəncədə yaşayıb, ibtidai sinif müəllimi işləyib. Böyük Vətən müharibəsində bir ayağını itirib və müharibədən sonra müxtəlif işlərdə çalışıb. Onun şeirlərindən:

Nə deyəsən?

Müdür gedir aşxanaya
Düz birbaş, nə deyəsən?
Hec baxmayırsən ahu-vaya,
Gözə yaşa, nə deyəsən?

Deyirsən ki, yuxarı get,
Bu əclafdan şikayət et.
Ordakı it, burdakı it
Alabaşa nə deyəsən?

A Kəmsavad, özəl başdan
Pay ummaynan kəllə çəşdan.
İndi gedib bu oğraşdan
O oğraşa nə deyəsən?

Bir deyildir, beş deyildir

Bu şeiri onu işdən çıxarılanda
"get şikayət et" deyənlərə
cavab olaraq yazmış.

Mənəm dördmü həddən aşmış,
Bir deyildir, beş deyildir.
Ac olsam da nəql edirdim,
Bir deyildir, beş deyildir.

Evimdədir səkkiz yeyən,
Dərsə gedən, paltar geyən.
İdarədə "gəl, ver" deyən,
Bir deyildir, beş deyildir.

Tərəziyə vurram çöpik,
Pul yığram çöpik-çöpik.
Mənə dəyən yumruq, topik
Bir deyildir, beş deyildir.

Kəmsavadam, sözüüm soğan.
O səbəbdən çoxdu boğan.
Panamalı nəzir yığan
Bir deyildir, beş deyildir.

(Panama - başa qoyulan şlyapa,
papaq mənasındadır).